

ЕКОНОМІЧНА СТАТИСТИКА. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА АУДИТ

УДК 657

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗИСУ ПОНЯТТЯ, ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ Й ОЦІНКИ СУМНІВНОЇ І БЕЗНАДІЙНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ, СТВОРЕННЯ РЕЗЕРВУ

© 2018 ГЕВЧУК А. В.

УДК 657

Гевчук А. В.

Особенности генезиса понятия, организации обліку й оцінки сумнівної і безнадійної заборгованості, створення резерву

Розглянуто проблему визначення поняття та змісту сумнівної і безнадійної заборгованостей, а також можливості удосконалення обліку та створення резерву. Здійснено подальші кроки щодо розкриття сутності поняття, якісних характеристик сумнівної та безнадійної заборгованості в сучасних умовах господарювання, забезпечення ідентифікації та пізнання процесів обліку; розкрито вартісне вираження заборгованості; визначено причини її знецінення з плином часу, передбачаючи облік операцій відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми. Досліджено з наукової точки зору методи розрахунку, накопичення коштів для створення резерву погашення сумнівної та безнадійної заборгованості та організації його обліку; дано рекомендації з удосконалення обліку резерву заборгованості за різних варіантів відображення в балансі, нарахування проводками та списання документами «Коригування боргу». Дано характеристику методів нарахування сумнівних боргів, розглянуто приклади механізму розрахунку сум резерву. Зроблено висновки про те, що вибір методу сильно впливає на кінцеві показники, оскільки за різними методами розрахунку резерву отримуємо різні його міри, що змінює ситуацію на гірше. В процесі дослідження виявлено також розбіжності у підходах до оцінки, списання та формування резерву боргів.

Ключові слова: сумнівна заборгованість, безнадійна заборгованість, бухгалтерський облік, резерв боргів, управління, ризик.

Рис.: 1. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 9.

Гевчук Анна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Вінницький фінансово-економічний університет (вул. Пирогова, 71а, Вінниця, 21037, Україна)

E-mail: rektor-vfeu@ukr.net

УДК 657

UDC 657

Гевчук А. В. Особенности генезиса понятия, организации учета и оценки сомнительной и безнадежной задолженности, создания резерва

Рассмотрена проблема определения понятия и содержания сомнительной и безнадежной задолженности, а также возможности совершенствования учета и создания резерва. Осуществлены дальнейшие шаги по раскрытию сущности понятия, качественных характеристик сомнительной и безнадежной задолженности в современных условиях хозяйствования, обеспечению идентификации и познанию процессов учета; раскрыто стоимостное выражение задолженности; определены причины ее обесценения с течением времени, предусматривая учет операций в соответствии с их сущностью, а не только исходя из юридической формы. Исследованы с научной точки зрения методы расчета, накопления средств для создания резерва погашения сомнительной и безнадежной задолженности и организации его учета; даны рекомендации по совершенствованию учета резерва задолженности при различных вариантах отражения в балансе, начисления проводками и списания документами «Корректировка долга». Дана характеристика методов начисления сомнительных долгов, рассмотрены примеры механизма расчета сумм резерва. Сделаны выводы о том, что выбор метода сильно влияет на конечные показатели, поскольку при использовании различных методов расчета резерва получаем различную его величину, что меняет ситуацию к худшему. В процессе исследования выявлены также разногласия в подходах к оценке, списанию и формированию резерва долгов.

Ключевые слова: сомнительная задолженность, безнадежная задолженность, бухгалтерский учет, резерв долгов, управление, риск.

Рис.: 1. **Табл.:** 3. **Библ.:** 9.

Гевчук Анна Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, Винницкий финансово-экономический университет (ул. Пирогова, 71а, Винниця, 21037, Украина)

E-mail: rektor-vfeu@ukr.net

Hevchuk A. V. Features of the Genesis of the Concept of Doubtful and Bad Debts, Organization of their Accounting and Assessment, Creation of a Reserve

The problem of defining the concept and content of doubtful and bad debts as well as the possibility of improving their accounting and creating a reserve is considered. Further steps to disclose the essence of the concept, qualitative characteristics of doubtful and bad debts under modern economic conditions, to ensure identification and cognition of accounting processes are taken; the debt in value terms is considered; reasons for its depreciation over time are identified, providing for the recording of transactions in accordance with their essence and not only on the basis of legal form. Methods of calculating, accumulating funds to create a reserve for the repayment of doubtful and bad debts and organization of their accounting are scientifically studied; recommendations on improving the accounting of the debt reserve when using various ways of its reflection in the balance sheet, accrual by journal entries and writing off by means of the documents "Debt adjustment" are given. Characteristics of methods for calculating doubtful debts are presented, examples of the mechanism for calculating the amount of the reserve are considered. The conclusions drawn are that the choice of the method strongly influences the final indicators, because using any method of calculating the reserve we receive different amounts of it, which changes the situation for the worse. In the course of the study, differences in approaches to the valuation, writing off and formation of a debt reserve are revealed as well.

Keywords: doubtful debts, bad debts, accounting, debt reserve, management, risk.

Fig.: 1. **Tbl.:** 3. **Bibl.:** 9.

Hevchuk Anna V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Vinnitsa Finance and Economics University (71a Pyrogova Str., Vinnitsya, 21037, Ukraine)

E-mail: rektor-vfeu@ukr.net

Вступ. Забезпечення фінансової стійкості господарських утворень різної сфери діяльності в непередбачених умовах ринкових відносин може досягатись завдяки веденню ефективної облікової політики та організації обліку заборгованості на підприємстві.

Бухгалтерський облік заборгованості підприємства як складової системи управління є впорядкованою системою накопичення, реєстрації й узагальнення інформації у грошовому вимірнику про наявну у підприємстві заборгованість та її обсяги шляхом суцільного, безперервного й документального відображення всіх господарських операцій, що виникають за умов здійснення договірних правовідносин підприємства з його контрагентами. Відображаючи факти виникнення сумнівної і безнадійної заборгованості підприємства в межах окремих суб'єктів господарської діяльності, бухгалтерський облік забезпечує процеси ідентифікації та пізнання, вартісне вираження заборгованості проведення аналізу інформації про наявні у підприємстві невиконані зобов'язання, до складу яких відноситься сумнівна і безнадійна заборгованість підприємства. Отже, бухгалтерський облік заборгованості забезпечує прийняття раціональних управлінських рішень стосовно наявної у підприємстві заборгованості та відповідного оперативного реагування.

Слід зазначити, що сумнівна та безнадійна заборгованість виникає з договірних відносин підприємства з його контрагентами у разі невиконання ними взятих зобов'язань. Договірні відносини як система економічних відносин підприємства з його контрагентами постійно розвивається з плином часу – з'являються нові види взаємовідносин, нові способи розрахунку, що досить часто породжує проблемні ситуації та питання стосовно погашення сумнівної і безнадійної заборгованості, які потребують вирішення.

Дослідження засвідчують, що особливо це проявляється, коли в договорі не прописано умов про відповідальність за невчасне проведення чи непроведення розрахунків, а це може стати провокаційним фактором для боржника щодо невчасного та/або неповного виконання власного зобов'язання; або невиконання зобов'язання взагалі перед кредитором [1]. Для того щоб визначити основні проблеми та неузгодженості в оцінці обліку сумнівної і безнадійної заборгованості, необхідні предметні наукові дослідження у цій важливій сфері облікової діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у розвиток теорії, методології обліку та оцінки заборгованості зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти: С. Голов, З. Гуцайлюк, В. Єфіменко, Л. Кіндрацька, В. Лінник, Н. Матицина, С. Береза, К. Друрі, І. Бернара та ін.

Високо оцінюючи науковий внесок усіх попередників, зазначимо, що питання комплексного обліково-аналітичного забезпечення обліку та оцінки сумнівної та безнадійної заборгованості у системі управління достатньою мірою не розроблені. Дискусійними залишаються і вимагають додаткових досліджень аспекти нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку, методи оцінки та розкриття у звітності дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Не отримали належного розвитку окремі суттєві моменти аналізу дебіторської заборгованості. Зокрема, недостатньо розкриті питання формування інформаційної бази, організації та здійснення аналізу та контролю проблеми орієнтації їх результатів на підвищення ефективності управління в галузі погашення сумнівної заборгованості. Без належної уваги залишаються питання організації і методики внутрішнього аудиту заборгованості у системі управління.

Недостатня теоретична та методична розробленість проблеми, її актуальність і зростаюча практична значущість визначили вибір теми й основні напрямки дослідження.

Формування цілей статті. Бухгалтерський облік і контроль, зокрема у сфері обліку заборгованості, в Україні знаходиться на стадії розвитку, постійних перетворень та удосконалень. Коло договірних правовідносин між підприємством і його контрагентами постійно розширюється, розвивається та змінюється, з'являються нові види та форми цих правовідносин. Внаслідок збільшення обсягів взаємозобов'язань між підприємством і його контрагентами збільшується оборот грошових коштів підприємства і тому дуже часто, як свідчить практика господарської діяльності, у підприємстві не вистачає коштів, щоб вчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями, що, своєю чергою, призводить до збільшення обсягів дебіторської та кредиторської заборгованостей підприємства.

В діяльності підприємств часто при виконанні своїх зобов'язань за договором інша сторона не оплачує вчасно вартість придбаних товарів, наданих послуг чи робіт, внаслідок чого виникає імовірність, що дебіторська заборгованість взагалі не буде погашена. У такому випадку виникає сумнівна, а згодом і безнадійна заборгованість.

Вузькою ланкою в діяльності господарських утворень є те, що відсутні чіткі методики, а неввірна оцінка заборгованості призводить до того, що витрати підприємства можуть бути завищені або занижені, що, своєю чергою, порушується принцип необачності, а в кінцевому рахунку це призводить до посилення ризику.

Метою статті є науковий аналіз поняття заборгованості, з'ясування природи виникнення сумнівної та безнадійної заборгованості та вироблення рекомендацій для удосконалення методики оцінки, обліку та погашення боргу підприємства. Облікова політика та система управління повинна виключати всю сукупність методів аналізу, контролю і оцінки боргу, що потребує удосконалення системи обліку, яка застосовує спеціальні методи обліку й оцінки сумнівної та безнадійної заборгованості.

Виклад основного матеріалу. Сумнівна та безнадійна заборгованість завжди потребує особливої уваги як бухгалтерів при веденні бухгалтерського обліку, так і керівництва підприємства. Дії бухгалтера не повинні суперечити принципу обачності, тобто витрати не повинні бути занижені, а доходи завищені, а також принципу превалювання сутності над формою, що передбачає облік операцій відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми сумнівної та безнадійної заборгованості.

Голов С. Ф. зазначає, що сумнівна або безнадійна дебіторська заборгованість – це заборгованість, яка не може

бути погашена через неплатоспроможність боржника [2]. Натомість професор Ткаченко Н. М. зазначає, що сумнівна дебіторська заборгованість – це заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує ризик її неповернення [3]. Експерт з економічних питань Р. Грачова у своїй статті дає власне визначення резерву сумнівних

боргів: «це рахунок бухгалтерського обліку резервів, створених на покриття поточної заборгованості покупців і замовників, яка, ймовірно, не буде погашена в майбутньому». Дослідження дали можливість визначити якісні характеристики сумнівної та безнадійної заборгованості, які наведені на рис. 1.

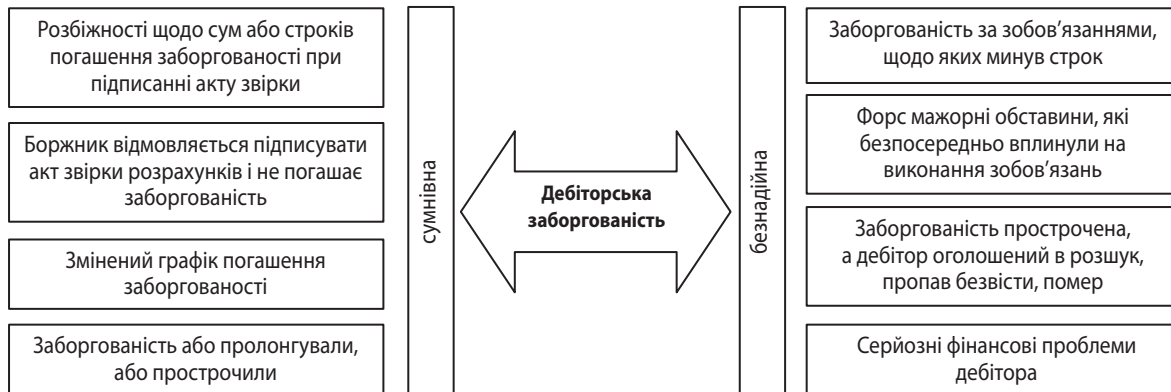

Рис. 1. Якісні характеристики сумнівної та безнадійної заборгованості

Джерело: сформовано автором

Таким чином, сумнівна заборгованість – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником [6].

Безнадійна дебіторська заборгованість, на нашу думку, – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. До ознак безнадійної заборгованості належить дебіторська заборгованість, яка виникає у платника податку – продавця внаслідок недостатності активів покупця, до якого застосовується процедури банкрутства, або внаслідок списання такої заборгованості у випадку укладення мирової угоди. У бухгалтерському обліку дебіторська заборгованість може бути визнаною або після спливу строку позовної давності, або в разі впевненості в її неповерненні, тобто якщо виконується хоча б одна із цих умов [9].

Бухгалтеру слід оцінювати наявність об'єктивних даних, що свідчать про знецінення фінансового активу чи груп активів і рішення про списання безнадійної заборгованості або про створення об'єктованого резерву по сумнівній заборгованості. Термін «резерв» походить від французького «reserve», що в перекладі українською мовою означає «запас», або від латинського «reserva» – «зберігати» [8].

На сьогодні в обліку термін «резерв» розуміється як значна частина власного капіталу підприємства, тобто коштів із власним джерелом походження, що призначається для погашення окремих (цільових) витрат або здійснення розрахунків. Резерв як об'єкт обліку обумовлюється принципом обачності, тобто методи оцінки, які використовують у бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань і витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства.

У роботі О. Г. Осадчої резерв сумнівних боргів – це резерв, який створюється з метою покриття у майбутньому безнадійної дебіторської заборгованості [4]. На думку Н. М. Проскуріна, резерв сумнівних боргів виступає в ролі

інструмента коригування оцінки дебіторської заборгованості [5]. Первинним документом для нарахування резерву сумнівних боргів є розрахунок бухгалтерії. Облік резерву сумнівних боргів ведуть за боржниками чи за строками непогашення дебіторської заборгованості залежно від того, за яким методом здійснюється нарахування резерву сумнівних боргів [7]. На практиці немало помилок допускається при проведенні облікових операцій.

Планом рахунків для обліку резерву сумнівних боргів передбачено балансовий рахунок 38 «Резерви сумнівних боргів», який є контрактивним (тобто його сальдо – кредитове, але подається воно в балансі в активі зі знаком мінус, зменшуючи номінальну суму відповідної дебіторської заборгованості). Вважаємо, що рахунок пасивний тоді, коли залишок на ньому може бути лише кредитовим. Також слід фахівцям обліку враховувати, що залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату. Рекомендуємо за кредитом рахунку відображати створення (тобто нарахування) резерву, а за дебетом – списання сумнівної заборгованості за рахунок резерву. Облік господарських операцій з резерву сумнівних боргів рекомендуємо здійснювати згідно з табл. 1.

Інформація, подана у табл. 1 свідчить, що коли резерв нараховується проводкою Дт 944 Кт 38, має місце збільшення витрат у бухгалтерському обліку, а в кінці звітного періоду рахунок 944 закривається на фінансовий результат Дт 79 Кт 944, що призводить до його зменшення. У періоді списання безнадійної заборгованості за рахунок створеного резерву фінансовий результат до оподаткування свого розміру не змінить, адже в цій ситуації рахунок резерву буде використаний тільки в розмірі попереднього нарахування резерву сумнівних боргів Дт Кт 38 36 (тільки в межах попереднього Кт 38).

Якщо ж створеного резерву буде недостатньо, суму перевищення фактичної безнадійної заборгованості за

Таблиця 1

Облік господарських операцій з резерву сумнівних боргів

Зміст господарської операції	Дт	Кт
Нарахування резерву сумнівних боргів на дату балансу	944	38
Списання безнадійної дебіторської заборгованості за рахунок резерву	38	361
Списання безнадійної дебіторської заборгованості за рахунок інших операційних витрат (у випадку недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів)	944	361
Списання безнадійної дебіторської заборгованості з балансу на позабалансовий рахунок	071	-
Погашена списана раніше дебіторська заборгованість	311	361
Відшкодування суми безнадійної дебіторської заборгованості	311	716
Остаточне списання безнадійної дебіторської заборгованості у зв'язку із надходженням суми в порядку відшкодування або у зв'язку із закінченням терміну обліку такої заборгованості	-	071

попередньо створеним резервом слід списати за рахунок інших операційних витрат: Дт 944 Кт 36. Тобто фактично фінансовий результат збільшується на суму витрат на формування (донарахування) резерву сумнівних боргів і водночас повинен зменшуватися на суму коригування (зменшення) резерву сумнівних боргів, якщо має місце таке зменшення. Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат. В табл. 2 наведено приклади механізму розрахунку суми резерву

сумнівних боргів згідно з розробленими в процесі дослідження методами.

Як видно з табл. 2, вибір методу досить сильно впливає на кінцеві показники, оскільки за будь-яким методом розрахунку отримано різні розміри резерву. Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату. Отже, перед вибором методу потрібно ретельно проаналізувати ситуацію на підприємстві.

Таблиця 2

Приклади механізму розрахунку суми резерву сумнівних боргів

№ прикладу / назва методу	Дані до прикладу розрахунку коефіцієнта сумнівності		Пояснення / розрахунок	
1	2		3	
Приклад 1. За методом абсолютної суми сумнівної заборгованості	За даними аналітичного обліку станом на 31.12.2014 р. на ПАТ «Володарка» обліковується дебіторська заборгованість на загальну суму 16000,00 грн	Поточна дебіторська заборгованість підприємства за окремими дебіторами: 1. ПАТ «Поділля» – 5000,00 грн. 2. Фабрика «Динамо» – 11000,00 грн. 3. «Швейна фабрика»	Проти дебітора-підприємства фабрика «Динамо» порушено справу про банкрутство, тому сумнівна заборгованість становить 11000,00 грн	На підставі аналізу заборгованості зроблено висновок, що підприємству фабрика «Динамо» на кінець 4-го кварталу 2014 р. потрібно створити резерв у сумі 11000,00 грн
Приклад 2. За методом застосування коефіцієнта сумнівності: визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході	Для розрахунку ПАТ «Володарка» обрало чотири останні звітні квартали. Сума дебіторської заборгованості на 31.12.2014 р. склала 25000,00 грн	Чистий дохід від реалізації (за передплатою) 40000,00 грн; 1 квартал 2014 р. – 12000,00 грн; 2 квартал 2014 р. – 8000,00 грн; 3 квартал 2014 р. – 3000,00 грн; 4 квартал 2014 р. – 17000,00 грн	Безнадійна дебіторська заборгованість становить 21000,00 грн: 1 квартал 2014 р. – 8000,00 грн; 4 квартал 2014 р. – 13000,00 грн	Таким чином, визначаємо коефіцієнт сумнівності: $K_c = 21000,00 / 40000,00 = 0,525$. Тому розраховуємо резерв сумнівних боргів на кінець 4-го кварталу 2014 року: $25000,00 \times 0,525 = 13125,00$ грн
Приклад 3. За методом застосування коефіцієнта сумнівності: сумнівності дебі	ПАТ «Володарка» встановило такі строки непогашення безнадійної заборгованості.	Сума дебіторської заборгованості на кінець 4 кварталу 31.12.2014 р. ПАТ «Поділля» – 25000,00 грн;	Сума списаної безнадійної заборгованості за строками непогашення ПАТ «Поділля» – 220,00 грн	Коефіцієнт сумнівності для відповідних підприємств становитиме: ПАТ «Поділля» – $220,00 / 25000,00 = 0,008$;

1	2			3
торської заборгованості за строками непогашення	ПАТ «Поділля» – менше одного місяця; Фабрика «Динамо» - від одного місяця до одного кварталу; ВАТ «Швейна фабрика» – від одного кварталу до одного року	фабрика «Динамо» – 12000,00 грн; АТ «Швейна фабрика» – 37000,00 грн	фабрика «Динамо» – 1800,00 грн; ВАТ «Швейна фабрика» – 8300,00 грн	фабрика «Динамо» – 1800,00 / 12000,00 = 0,15 ВАТ «Козятинська швейна фабрика» – 8300,00 / 37000,00 = 0,22
Приклад 4. За методом застосування коефіцієнта сумнівності: визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості в сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3–5 років		Сума дебіторської заборгованості на початок року, грн: 2011 рік – 52000,00 грн; 2012 рік – 43000,00 грн; 2013 рік – 37000,00 грн	Сума списаної безнадійної дебіторської заборгованості за роками, грн. 2011 рік – 6000,00 грн. 2012 рік – 4000,00 грн. 2013 рік – 8000,00 грн.	Розрахунок: 2011 рік: 6000 : 52000 = 0,115; 2012 рік: 4000 : 43000 = 0,093; 2008 рік: 8000 : 37000 = 0,216. Середня питома вага списаної дебіторської заборгованості складає 0,141. Отже, резерв сумнівних боргів становитиме 2350 грн

У разі застосування методу визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході варто звернути увагу на те, що при використанні сума резерву, яка формується на дату балансу, додається до суми резерву, яка виходить з розрахунку такого резерву, зі всебічного оцінювання розмірів, складу та термінів виникнення дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги з урахуванням специфіки господарюючого суб'єкта.

На нашу думку доцільним є розгляд розбіжностей в підходах оцінки списання та методу формування резерву сумнівних боргів відповідно до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Основні розбіжності підходів до оцінки, списання та формування резерву сумнівних боргів подано в табл. 3.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, сумнівна та безнадійна дебіторська заборгованість виникає у підприємстві у тому випадку, коли кошти за продукцію, роботи та послуги не сплачені вчасно. З виникненням сумнівної чи безнадійної заборгованості на підприємстві створюється резерв сумнівних боргів. Правильність розрахунку резерву сумнівних боргів залежить від того, наскільки правильно здійснено оцінку дебіторської заборгованості. Довгострокова дебіторська заборгованість оцінюється за теперішньою вартістю, а поточна – за первісною або чистою реалізаційною. Таким чином, при неправильній оцінці дебіторської заборгованості витрати підприємства не можуть бути вірними, завжди бувають або завищені, або занижені, що, своєю чергою порушує принцип обачності. Безнадійна дебіторська заборгованість списується за рахунок резерву сумнівних боргів, який дозволяє зменшити ризик і подолати наслідки непогашення дебіторської заборгованості. Наші пропозиції щодо проблемних питань удосконалення обліку й оцінки сумнівної та безнадійної заборгованості потребують подальших досліджень і практичного вирішення.

Таблиця 3

Основні розбіжності підходів до оцінки, списання та формування резерву сумнівних боргів

№ з / п	Показник	Вимоги П(С)БО	Вимоги МСБО
1	Оцінка	Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються проценти, – за теперішньою вартістю. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги на дату балансу – за чистою реалізаційною вартістю. Решта випадків – не визначено	Оцінюються в сумі амортизованих витрат із використанням методу ефективної ставки відсотку за винятком короткострокової дебіторської заборгованості, яку оцінюють за початковою сумою, вказаною в рахунку-фактурі
2	Списання заборгованості з балансу	Якщо дебіторська заборгованість перетворюється на безнадійну, тобто існує впевненість про її неповернення боржником, або якщо минув строк позовної давності	Якщо: 1) компанія втрачає контроль над правами вимоги щодо вигід, передбачених договором; 2) закінчується термін дії прав вимоги; 3) компанія

ЛІТЕРАТУРА

1. Покутий А. Повернення боргів та зменшення дебіторської заборгованості // Єженедельник. 2006. URL: <http://2000.net.ua/2000/nedelja-ukrainy/11088>

2. Голов С. Ф., Єфіменко В. І. Фінансовий та бухгалтерський облік // Інструкція по застосуванню плану рахунків. Київ : Автоін – Техсервіс, 1996. 544 с.

3. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність : підручник. Київ : Алерта, 2006. 1080 с.

4. Осадча Г. Г., Бережна А. А. Методика створення резерву сумнівних боргів. *Проблеми і перспективи розвитку фінансового обліку і маркетингу в сучасному середовищі*. 2012. № 3. С. 160–169.

5. Проскуріна Н. М. Резерв сумнівних боргів: удосконалення методики розрахунку. *Наукові записи Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 25. С. 195–199.

6. Сурніна К. С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04. Луганськ, 2002. 19 с.

7. Губіна І. Резерв сумнівних боргів: створення та використання. *Бухгалтерія. Право. Податки. Консультація*. 2007. № 48. С. 68–70.

8. Целюх О. І. Доцільність створення резерву сумнівних боргів на підприємстві // Проблеми обліку, контролю та аналізу в економіці України : тези доп. Другої студентської наук. конф. Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2009. 196 с.

9. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник. Житомир : Рута, 2009. 912 с.

REFERENCES

Butynets, F. F. *Bukhhalterskyi finansovyi oblik* [Accounting financial accounting]. Zhytomyr: Ruta, 2009.

Holov, S. F., and Yefimenko, V. I. "Finansovyi ta bukhalterskyi oblik" [Financial and accounting]. In *Instruktsiia po zastosuvanniu planu rakhunkiv* Kyiv: Avtoin-Tekhservis, 1996.

Hubina, I. "Rezerv sumnivnykh borhiv: stvorennia ta vykorystannia" [Reserve for doubtful debts: creation and use]. *Bukhhalteriia. Pravo. Podatky. Konsultatsiia*, no. 48 (2007): 68-70.

Osadcha, H. H., and Berezhna, A. A. "Metodyka stvorennia rezervu sumnivnykh borhiv" [Methodology for creating a reserve of doubtful debts]. *Problemy i perspektyvy rozvytku finansovoho obliku i marketynhu v suchasnomu seredovyshchi*, no. 3 (2012): 160-169.

Pokutyi, A. "Povernennia borhiv ta zmeshennia debitorskoi zaborhovanosti" [Debt repayment and reduction of receivables]. *Yezhenedelnik*. 2006. <http://2000.net.ua/2000/nedelja-ukrainy/11088>

Proskurina, N. M. "Rezerv sumnivnykh borhiv: udoskonalennia metody rozrakhunku" [Reserve of doubtful debts: improvement of calculation methodology]. *Naukovi zapysy Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*, no. 25 (2014): 195-199.

Surnina, K. S. "Udoskonalennia obliku debitorskoi i kredytor-skoi zaborhovanosti promyslovykh pidpriemstv" [Improvement of accounts receivable and accounts payable of industrial enterprises]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.06.04*, 2002.

Tkachenko, N. M. *Bukhhalterskyi finansovyi oblik, opodatkuvannia i zvitnist* [Accounting financial accounting, taxation and reporting]. Kyiv: Alerta, 2006.

Tseliukh, O. I. "Dotsilnist stvorennia rezervu sumnivnykh borhiv na pidpriemstvi" [The expediency of creating a reserve of doubtful debts in the enterprise]. *Problemy obliku, kontroliu ta analizu v ekonomitsi Ukrainy*. Lviv: Vyd-vo NU «Lvivska politehnika», 2009.